ensuite de la dot (partie de la fortune paternelle) que la jeune fille qui va se marier reçoit de la part de son père.

Finalement l'auteur rapporte, parmi les coutumes magiques, celle qui consiste à tracer un cercle autour d'un quartier pour le protéger de maladies épidémiques.

L'auteur a en outre enregistré pendant sa mission 112 chansons folkloriques sur bandes sonores. La plupart d'entre elles se rapportent à la vie et à la lutte héroïque des Klephtes et des Armatoles de la région contre les Turcs (pp. 323 et 328).

ΣΤ'

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΕΙΣ ΣΤΑΥΡΟΠΗΓΙΟΝ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ (24 - 31 ΙΟΥΛΙΟΥ 1966) ΚΑΙ ΕΙΣ ΑΝΩΓΕΙΑ ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ ΚΡΗΤΗΣ (25 ΑΥΓ. - 2 ΣΕΠΤ. 1966)

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΟΥ

I

Ὁ συνοικισμὸς Σταυροπήγιον, πρῴην *Ἄμπλιανη*[1], ὁ πλέον ὀρεινὸς τῆς Εὐρυτανίας (ὕψ. 1220 μ.) καὶ ἀπομεμονωμένος εἰς πλήρη ἐλάτων περιοχὴν τῆς κορυφογραμμῆς τῆς Ὀξυᾶς, κατὰ τὴν Ναυπακτίαν[2], κατοικεῖται ὑπὸ ποιμένων κατὰ τὴν θερινὴν μόνον περίοδον, κατὰ τὴν χειμερινὴν μετακινουμένων μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς τόπους περὶ τὴν Λαμίαν, τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὸ Αἰτωλικόν.

Ἡ Ἄμπλιανη ἦτο παλαιότερον γνωστὴ ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ἀκμαζούσης βιοτεχνίας ὑφαντῶν καὶ τῆς ἰδιοτύπου τοπικῆς γυναικείας ἐνδυμασίας[3].

---

[1] Τὸ ὄνομα ἐκ τῶν πολλῶν ἐνταῦθα *ἀμπλάδων* (= μικρῶν πηγῶν)· βλ. εἰς Αἰτωλοακαρνανικὴν καὶ Εὐρυταν. Ἐγκυκλ., τόμ. Α', ἐν λ. Ἄμπλιανη. Πρβλ. καὶ *Δ. Λουκοπούλου*, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης. Ἐν Ἀθήναις 1938, σ. 98.

[2] Ἡ ἵδρυσις τοῦ χωρίου εἰς τὴν ἀπόμερον καὶ ἄγονον περιοχὴν ταύτην συνδέεται πρὸς λαϊκὴν παράδοσιν καθ' ἣν ὁ συνοικισμὸς εὑρισκόμενος νοτιώτερον μετετοπίσθη εἰς τὴν σημερινὴν θέσιν ἐκ τῆς ἀνευρέσεως εἰς αὐτὴν εἰκόνος τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ἡ ὁποία καίτοι ἐπανειλημμένως μετεκομίσθη εἰς τὸ χωρίον, δηλ. εἰς τὴν παλαιὰν θέσιν, ἐπανήρχετο εἰς τὸν χῶρον τῆς εὑρέσεώς της. (Βλ. *Δ. Λουκοπούλου*, Αἰτωλικαὶ παραδόσεις. Λαογρ. τόμ. Δ' (1913), σ. 439 - 440).

[3] Βλ. *Δ. Λουκοπούλου*, Πῶς ὑφαίνουν καὶ ντύνονται οἱ Αἰτωλοί. Ἐν Ἀθήναις 1927, σ. 24. *Τοῦ αὐτοῦ*, Αἰτωλικαὶ παραδόσεις, ἔνθ' ἀν., σ. 442.

Κατὰ τὴν ἀποστολήν μου εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, ἀπὸ 24 - 31 Ἰουλίου 1966, πρὸς τὸν σκοπὸν εἰδικῶς τῆς ἀποτυπώσεως ἐπὶ κινηματογραφικῆς ταινίας ἐκδηλώσεων τοῦ λαϊκοῦ ἐνταῦθα βίου[1], ἐκινηματογραφήθησαν τὰ ἑπόμενα θέματα[2]:

Α΄ *Οἱ λαϊκοὶ χοροί:* α) *τοῦ Στέγγου* καὶ β) *στὰ τρία.*

Β΄ *Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονική.*

Γ΄ *Μορφαὶ ἐκ τοῦ φυσικοῦ βίου.*

Τῶν κινηματογραφήσεων τούτων σύντομον ἀνάλυσιν παρέχομεν κατωτέρω.

Α΄. α) *Ὁ χορὸς τοῦ Στέγγου* ἐκτελεῖται τὸ ἀπόγευμα τῆς 26ης Ἰουλίου, ἑορτῆς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ἡμέρας τοπικῆς πανηγύρεως, τῇ συνοδείᾳ εἰδικῶν, ὡς κατωτέρω, ᾀσμάτων, καλουμένων *τοῦ Στέγγου*[3], ἄνευ μουσικῶν ὀργάνων, εἶναι δὲ τὰ ᾄσματα ταῦτα κυρίως τὸ τραγούδι τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας καὶ τῆς Κερὰ Βδοκιᾶς, ἤτοι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ.

Τοῦ πρώτου παρατίθεται ἡ μουσικὴ (βλ. σ. 333) κατὰ καταγραφὴν ὑπὸ τοῦ συντ. μουσ. Σπ. Περιστέρη.

Ὁ ἐν λόγῳ χορὸς εἶναι κύκλιος μὲ ὁμοιότητας πρὸς τὸν τσάμικον ἀλλ' ὅμως καὶ μὲ οὐσιώδεις διαφοράς. Ἐκτελεῖται ὑπὸ τῶν δύο πρώτων χορευτῶν τοῦ κύκλου, ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ κορυφαίου, τῶν λοιπῶν χορευτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀκολουθούντων μὲ μικρὰ συνοδευτικὰ βήματα.

β) *Ὁ χορὸς στὰ τρία,* εὐρέως διαδεδομένος εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, χορεύεται εἰς τρία βήματα πρὸς τὰ ἐμπρός, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία του, καὶ εἰς δύο πρὸς τὰ ὀπίσω[4].

---

[1] Δυνάμει ὑπ' ἀρ. 54110/22.7.66 ἐντολῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

[2] Τὰ θέματα ταῦτα κατεγράφησαν εἰς τὸ εἰδικὸν βιβλίον εἰσαγ. κινημ. ταιν. ὑπ' αὔξ. ἀρ. 38-41, ἡ δὲ συλλεχθεῖσα διὰ καταγραφῆς ὕλη περιελήφθη εἰς χειρ. ἐκ σελ. 119, σχ. 8ου μεγ., τὸ ὁποῖον κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον Ἐρεύνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (Κ.Λ.) ὑπ' ἀρ. εἰσαγωγῆς 3015. Εἰς τὸ χειρόγραφον τοῦτο περιλαμβάνονται: Περιγραφὴ τῶν κινηματογραφηθέντων θεμάτων μετὰ σχετικῶν πληροφοριῶν, εἰδήσεις περὶ ὑφαντικῆς, τοῦ τοπικοῦ ἐνδύματος, ἐκ τῆς λαϊκῆς λατρείας καὶ ἰδίᾳ ποιμενικοῦ βίου, πρὸς δὲ καὶ τὰ κείμενα 38 ᾀσμάτων ὧν ἠχογραφήθη ἡ μουσική, κ.ἄ. (Ἀρ. εἰσ. μουσ. 14028 - 14064, Η.Λ.Υ. 403).

[3] Διὰ τῆς λ. *Στέγγος* δηλοῦται γενικῶς τὸ *χοροστάσι,* δηλ. ὁ τόπος ὅπου χορεύουν. (Βλ. χφον, σ. 17 καὶ χειρ. ἀρ. 2451, σ. 303 - 304 (συλλ. Σπ. Περιστέρη, περιοχὴ Εὐρυτανίας 1962). Σημειωτέον ὅτι ἡ λ. ἀπαντᾷ καὶ ὡς ἐπώνυμον εἰς τὴν περιφ. Δωρίδος (χωρίον Κλῆμα).

[4] Βλ. *Γ. Κουσιάδου,* Ἑλληνικοὶ καὶ εὐρωπαϊκοὶ χοροί. Ἀθῆναι (1959), σ. 28.

♪ ~ 112

ΟΜΑΣ ΑΝΔΡΩΝ

1 Χί - λιοι μα - στό - ροι δού - λευ - αν, μα - - - - -

ΟΜΑΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

τια - ι - μα - τά - κια, Χί - λιοι μα - στό - - - ροι δού - λευ -

ΑΝΔΡΕΣ

αν — μα - - - τια - ι - μα - τα α κια — στῆς —

Ἄρ - τας — τὸ — γιο - - φύ - υ - ρι — μα -

ΓΥΝΑΙΚΕΣ

τά - κια - - - λι - - - - - γω — μέ - ε - να — στῆς

Ἄρ - τας — τὸ — γιο - φύ - - υ - ρι —, μα -

ΑΝΔΡΕΣ

τά - κια λι - - γω - - μέ - να 2 Ὅ - λη 'με - ρί - τσα . . . .

Τον.

Χίλιοι μαστόροι δούλευαν στῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.
Ὅλη μερίτσα δούλευαν, τὸ βράδυ γκρεμιζέταν.
Πουλάκι πῆγε κ' ἔκατσε πίσω ἀπ' τὴν καμάρα·
μουδὲ λαλοῦσε σὰ πουλί, σὰν τ' ἄλλα τὰ πουλάκια,
μόν' ἐλαλοῦσε κ' ἔλεγε μ' ἀνθρώπινη κουβέντα :
—Μαστόροι μ', μὴ πιδεύεστε καὶ μὴ χασομερᾶτε·
ἂν δὲ στεριώσετε ἄνθρωπο γκαμάρα δὲν στεριώνει.
. . . . . .

(Χειρ., σ. 49 - 50, ΕΜΣ ἀρ. εἰσ. 14037, ταιν. 1040 B_1)

Β'. Αἱ παλαιότεραι ἐκ παραδόσεως οἰκίαι ἐνταῦθα εἶναι διώροφοι (εἰκ. 1), ἐκ κατωγείου καὶ ἀνωγείου. Τὸ κατώγειον, ἐξ ἑνὸς μόνον δωματίου, χρησιμεύει ὡς ἀποθήκη καὶ πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ ἀργαλειοῦ, τὸ δὲ ἀνώγειον, ἐκ δύο συνή-

θως δωματίων, ἀποτελεῖ τὸν κύριον χῶρον πρὸς διαμονὴν τῆς οἰκογενείας[1]. Ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ ἀνωγείου καὶ κατωγείου ἐπιτυγχάνεται ἐξωτερικῶς μὲν διὰ λιθίνης κλίμακος, ἐσωτερικῶς δὲ διὰ τοῦ *καταρράχτη*, εἰδικοῦ ἀνοίγματος ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ ἀνωγείου, εἰς τὸ ὁποῖον τοποθετεῖται φορητὴ ξυλίνη κλῖμαξ[2].

Εἰς τὴν τοιχοποιίαν ἐχρησιμοποιοῦντο λίθοι καὶ πηλὸς ἐκ χώματος ἄνευ

Εἰκ. 1. Παλαιὰ οἰκία εἰς Σταυροπήγιον. Ἀριστερὰ ἡ λιθίνη κλῖμαξ.

ἀσβέστου, πρὸς δὲ καὶ *ξυλοδεσές*, ἤτοι δοκοὶ κέδρου τοποθετούμεναι εἰς τριπλῆν σειρὰν κατὰ τὸ μῆκος τοῦ τοίχου[3]. Χρῆσις ἐπιχρίσματος ἐγίνετο μόνον διὰ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς οἰκίας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, συντελούσης καὶ τῆς μακροχρονίου σήμερον ἐγκαταλείψεώς των, αἱ παλαιαὶ οἰκίαι ὁσημέραι καταπίπτουν, οὕτω δὲ ὁ ἐκ παραδόσεως τύπος οἰκίας ἐνταῦθα τείνει εἰς παντελῆ ἀφανισμόν, δεδομένου ὅτι αἱ ἐκ νέου ἀνεγειρόμεναι οἰκοδομοῦνται βάσει συγχρόνων σχεδίων καὶ μελετῶν.

Ἡ *γωνιὰ* (ἑστία) εὑρίσκεται εἰς τὸ ἀνώγειον, παρὰ δὲ τὴν ὀνομασίαν της, κεῖται πλησίον ἑνὸς τῶν τοίχων καὶ παρὰ τὸ μέσον αὐτοῦ. Ἁπλῆ ὀπὴ ἐπὶ τῆς στέγης, εἰς τὸ ἀντίστοιχον τῆς ἑστίας σημεῖον, χρησιμεύει ὡς καπνοδόχος.

---

[1] Πρβλ. *Γ. Α. Μέγα*, Ἡ ἑλληνικὴ οἰκία. Ἀθῆναι 1949, σ. 22 - 23.

[2] Πρβλ. *Δ. Λουκοπούλου*, Αἰτωλικαὶ οἰκήσεις, σκεύη καὶ τροφαί. Ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 16. Ὁμοίως: Τὸ ἑλληνικὸ λαϊκὸ σπίτι (ἔκδ. Ἐθν. Μετσοβ. Πολυτεχνείου), Ἀθῆναι 1960, σ. 175.

[3] Πρβλ. *Δ. Λουκοπούλου*, ἔνθ' ἀν., σ. 42 - 43.

Ἡ *σκεπὴ* (στέγη), ἐπικλινής, ἀποτελεῖται ἐκ σχιστολιθικῶν πλακῶν. Διὰ προεκτάσεως μέρους αὐτῆς σχηματίζεται ἡ *λόντζα*, ἤτοι προστῷον (εἰκ. 2), τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς βοηθητικὸν δωμάτιον.

Ἐπὶ τῶν τοίχων ὑπάρχουν ὁ *ντουλάπης* καὶ *οἱ παραθύρες*, κόγχαι μετὰ ἢ ἄνευ θυροφύλλων, πρὸς τοποθέτησιν διαφόρων ἀντικειμένων.

Εἰκ. 2. Παλαιὰ οἰκία εἰς Σταυροπήγιον. (Ἡ αὐτὴ τῆς εἰκ. 1). Ἀριστερὰ ἡ *λόντζα*.

Ἐκ τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν οἰκοδομίαν ἐθίμων ἀναφέρομεν ὅτι ἡ ἀναγκαία ξυλεία κόπτεται *ὅταν τὸ φεγγάρι εἶναι σκληρό, δηλ. γεμᾶτο*, ἤτοι πανσέληνος, *γιὰ νὰ βαστᾶνε τὰ ξύλα*. Ἐπίσης: *Δευτέρα κόβανε τὰ θεμέλια. Σφάζανε ἀρνὶ ἢ κόκκορα*[1]. *Τὸ σφάγιο τὸ φέρνανε ὁλόγυρα στὸ θέμελο γιὰ νὰ πέση τὸ αἷμα μέσα καὶ μετὰ ἔκανε ἁγιασμὸ ὁ παπᾶς. Ὅταν γινόταν ἡ σκεπὴ φέρνανε ἄλλος ἕνα μαντήλι, ἄλλος ἕνα σακκούλι, ὅλο τὸ συγγένειο αὐτουνοῦ ποὺ ἔχτιζε σπίτι καὶ αὐτὰ λεγότανε ζωσίσματα... Αὐτὰ τὰ ἔπαιρναν οἱ μαστόροι*[2]. (Χ/φον, σ. 20).

Γ΄. Τὸ διὰ τὰς οἰκιακὰς ἀνάγκας ὕδωρ μεταφέρεται ὑπὸ τῶν γυναικῶν διὰ τῆς *βαρέλας*[3], ἡ ὁποία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ράχιν μὲ τὴν *τριχιάν*. Ἡ παρασκευὴ τοῦ

---

[1] Βλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Παραδόσεις. Τόμ. Β΄, ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 1052, 1054. Πρόκειται περὶ πανελληνίου ἔθους.

[2] Τὸ ἔθιμον πολλαχοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου. Βλ. προχείρως: *Ξ. Ἀκογλου*, Λαογραφικὰ Κοτυώρων. Ἀθῆναι 1939, σ. 331. Κ.Λ., χειρ. ἀρ. 2946, σ. 39 (συλλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Ἄνω Ὀρεινὴ Σερρῶν, 1965).

[3] Βλ. καὶ *Δ. Λουκόπουλον*, ἔνθ' ἀν., σ. 66-67.

ἄρτου γίνεται διὰ τῶν χειρῶν, ἡ ὄπτησις δ' αὐτοῦ ἐπιτυγχάνεται εἰς τὴν *γάστραν*, εἶδος φορητοῦ κλιβάνου, κωνικοῦ σχήματος [1].

Δ΄. Ἐκ τοῦ ποιμενικοῦ βίου ἐκινηματογραφήθησαν, εἰς τὴν τοποθεσίαν Κερασὰ (ὑψόμ. 1700 μ. περ.), *λειβάδι* [2] ἐπὶ τοῦ ὀρεινοῦ ὄγκου τῆς Ὀξυᾶς, αἱ ἐκδηλώσεις: α) Βοσκὴ τοῦ ποιμνίου· β) ἄμελξις τῶν αἰγοπροβάτων· γ) στάλισμα, ἤτοι ἀνάπαυσις τοῦ ποιμνίου κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μεσημβρίας, τὸ θέρος καὶ δ) τυροκομία καὶ μεταφορὰ τυροῦ εἰς τὸ Σταυροπήγιον πρὸς ἀποθήκευσιν.

Κατὰ τὴν βραχείας χρονικῆς διαρκείας εἰδικὴν ἀποστολὴν ταύτην, κατεγράφη ἐπ' εὐκαιρίᾳ καὶ ἑτέρα ὕλη, πλὴν τῆς εἰς τὰ κινηματογραφικὰ θέματα ἀναφερομένης, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, οἷον: παράδοσις περὶ εὐλογίας τῶν προβάτων ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ (χειρ., σ. 34), τὸ ἔθος τῆς ἀποφυγῆς τοῦ σκουπίσματος τῆς οἰκίας καθ' ὃν χρόνον μέλος τῆς οἰκογενείας εὑρίσκεται εἰς ταξίδιον (χειρ., σ. 10), ἡ δεισιδαίμων πίστις καθ' ἣν ἡ συνάντησις ἐν τῇ ὁδῷ ὄφεων συμπλεκομένων σημαίνει θάνατον οἰκείου προσώπου (χειρ., σ. 11) καὶ τὸ ἔθιμον τῆς διανομῆς γάλακτος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναλήψεως (χειρ., σ. 14), ἡ ὁποία ἑορτάζεται ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῶν ποιμένων [3]. Κατεγράφησαν ἐπίσης ἀρκεταὶ πληροφορίαι σχετικαὶ πρὸς τὴν ὑφαντικὴν καὶ δὴ τὴν διὰ τοῦ ἐκλείψαντος παντελῶς ἤδη *ὀρθίου ἀργαλειοῦ* (χειρ., σ. 7 - 10), καθὼς καὶ διὰ τὴν τοπικὴν ἐνδυμασίαν (χειρ., σ. 12 - 13, 16 - 17, εἰκ. ἀρ. 13 - 22, σελ. 84 - 93).

II

Ἡ ἑτέρα ἀποστολὴ ἐξετελέσθη [4] ἀπὸ 25 Αὐγούστου ἕως 2 Σεπτεμβρίου 1966 εἰς Ἀνώγεια Μυλοποτάμου Κρήτης [5], κωμόπολιν κειμένην εἰς τὰς βορείας ὑπωρείας τοῦ Ψηλορείτου, ἐπὶ ὑψομ. 800 μ., συντηροῦσαν ζωηρῶς τὸν ἐκ παραδό-

---

[1] Βλ. καὶ *Δ. Λουκοπούλου*, ἔνθ' ἀν., σ. 52-53.

[2] *Λειβάδια* καλοῦνται γενικῶς αἱ ἐπὶ τῶν ὀρέων ἐκτάσεις μὲ χόρτον διὰ τὰ ποίμνια. (Βλ. *Δ. Λουκοπούλου*, Ποιμενικὰ τῆς Ρούμελης. Ἐν Ἀθήναις 1930, σ. 24).

[3] Βλ. *Δ. Λουκοπούλου*, ἔνθ' ἀν., σ. 174 - 175. Πρβλ. καὶ *Ἀγγελ. Χατζημιχάλη*, Σαρακατσάνοι. Τόμ. Α1, Ἀθήνα 1957, σ. ρξς΄.

[4] Κατόπιν τῆς ὑπ' ἀρ. 54110α/22.8.66 ἐντολῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

[5] Ἡ κωμόπολις αὕτη εἶναι περισσότερον γνωστὴ διὰ τοῦ ὀνόματος *Ἀξικὰ Ἀνώγεια* ἢ *Ξιγκανώγεια*, ἐπειδή, κατὰ λαϊκὴν παράδοσιν, ἱδρυτὴς αὐτῆς φέρεται ποιμήν τις ἐκ τῆς Ἀξοῦ, γειτονικῆς ἀρχαίας πόλεως, κειμένης ἔνθα σήμερον τὸ ὁμώνυμον χωρίον. (Βλ. Κ.Λ., χειρ. ἀρ. 2836, σ. 1 - 2, συλλ. Εὐαγγ. Καπαρουνάκη, Ἀξὸς 1963. Ὁμοίως χειρ. ἀρ. 2837, σ. 1, συλλ. Μ. Καλοκύρη, Ἀνώγεια 1963. Βλ. καὶ ἄρθρ. ὑπὸ *Στ. Ξανθουδίδου*, Ἡ Ἀξός, ἐν Ἐγκ. Λεξ. Ἐλευθερουδάκη).

σεως χαρακτῆρά της, ὁ ὁποῖος διακρίνεται ἐκ τῶν λοιπῶν περιοχῶν τῆς νήσου διὰ τὰ ἰδιόμορφα εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ στοιχεῖα, πολιτιστικὰ καὶ γλωσσικά[1].

Κυρίαν βιοτικὴν ἀπασχόλησιν τῶν κατοίκων ἀποτελεῖ ἡ κτηνοτροφία ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχεται τὸ ἔριον ὡς πρώτη ὕλη τῆς συντηρήσεως εἰς τὴν κώμην ταύτην ἀκμαίας βιοτεχνίας ὑφαντῶν, ὀνομαστῶν διὰ τὴν ποιότητα καὶ λεπτότητα τῆς κατασκευῆς, ὡς καὶ διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν χρωματισμῶν καὶ τῶν εἰς αὐτὰ ποικιλμάτων.

Τὰ Ἀνώγεια συνεχίζοντα μακρὰν ἡρωϊκὴν παράδοσιν, ἀνέπτυξαν ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέμου, ἐπὶ γερμανικῆς κατοχῆς τῆς Κρήτης, ζωηρὰν συμμετοχὴν εἰς τὸν κατὰ τοῦ κατακτητοῦ ἀγῶνα, διὸ καὶ ἐπυρπολήθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ κατεστράφησαν ἐκ θεμελίων τὴν 13ην Αὐγούστου 1944[2]. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων ἀνῳκωδομήθη ἡ σημερινὴ κωμόπολις.

Κύριος σκοπὸς τῆς ἐν λόγῳ ἀποστολῆς μου ὑπῆρξεν ἡ κινηματογράφησις μορφῶν τοῦ ἐνταῦθα λαϊκοῦ βίου, ἰδίᾳ δὲ τῆς τελετῆς τοῦ γάμου, ὁ ὁποῖος συνεχίζει νὰ τελῆται κατὰ τὸ παραδοσιακὸν τελετουργικὸν τυπικόν. Ἐντὸς τοῦ προγράμματος τούτου ἐκινηματογραφήθησαν:

Α' *Ἡ τελετὴ τοῦ γάμου.*

Β' *Τὸ ζύμωμα τῶν ψωμιῶν τοῦ γάμου.*

Γ' *Ὁ χορὸς Σούστα.*

Δ' *Ὁ τρυγητὸς καὶ τὸ πάτημα σταφυλῶν*[3].

Ἐγένοντο προσέτι καὶ 14 ἠχογραφήσεις μουσικῆς χορῶν, γαμηλίων μελῳδιῶν καὶ ᾀσμάτων, πρὸς δὲ καὶ καταγραφὴ πληροφοριῶν σχετικῶν πρὸς τὸν γάμον[4].

Α'. Ἐκ τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ γάμου ἐκινηματογραφήθησαν αἱ κάτωθι ἐκδηλώσεις:

---

[1] Βλ. καὶ *Εὐαγγ. Φρονίμου*, Τὰ Ἀνώγεια. Κρητ. Ἑστία, χρόν. Η', τεῦχ. 62 (1956), σ. 9-10. Ὁμοίως *Στ. Σπανάκη*, Ἡ Κρήτη... Ἡράκλειον 1964, σ. 70-71.

[2] Βλ. *Ἰ. Δ. Μουρέλλου*, Ἡ μάχη τῆς Κρήτης. Ἔκδ. Β', Ἡράκλειον Κρήτης 1950, σ. 758. Σημειωτέον ὅτι τὸ χωρίον εἶχε καταστραφῆ καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1822 διὰ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν κατοίκων του· (βλ. *Ἰ. Δ. Μουρέλλου*, Ἱστορία τῆς Κρήτης. Ἔκδ. Β', Ἡράκλειον Κρήτης 1950, σ. 490-491. Πρβλ. καὶ † *Τ. Βενέρη*, Τὸ Ἀρκάδι διὰ τῶν αἰώνων. Ἀθῆναι 1938, σ. 282).

[3] Τὰ θέματα ταῦτα κατεγράφησαν εἰς τὸ βιβλ. εἰσαγ. κινημ. ταιν. τοῦ Κ.Λ. ὑπ' ἀρ. 42-45.

[4] Τὸ οἰκεῖον χειρόγρ. ἐκ σελ. 76, σχ. 8ου μεγ., κατετέθη ὑπ' αὔξ. ἀριθμ. εἰσαγ. 3016, αἱ δὲ ἠχογραφήσεις κατεχωρίσθησαν ὑπ' αὔξ. ἀρ. 14065-14073, Η.Λ.Υ. 404-410.

α) Τὴν Παρασκευήν: τὸ ζύμωμα τῶν ψωμιῶν τοῦ γάμου καὶ τὸ σάκκιασμα τῶν προυκιῶν (προικὸς) τῆς νύμφης μετὰ σχετικῶν συνηθειῶν μαγικοῦ, δεισιδαίμονος κλπ. χαρακτῆρος. β) Τὸ Σάββατον: ἡ σφαγὴ τῶν ζῴων (αἰγοπροβάτων) διὰ τὸ γαμήλιον συμπόσιον. Ἑτοιμασίαι γενικῶς διὰ τὴν στέψιν. Προσφορὰ δώρων *(κανισκιῶν)* (εἰκ. 3). γ) Τὴν Κυριακήν: ἡ ἀποστολὴ τῶν δώρων τοῦ γαμβροῦ πρὸς τὴν νύμφην καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν προυκιῶν αὐτῆς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Τὸ ντύσιμο τῆς νύμφης· ἡ παραλαβὴ αὐτῆς ὑπὸ τῆς συνοδείας τοῦ γαμβροῦ διὰ τὴν στέψιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ὁ σχηματισμὸς τῆς γαμηλίου πομπῆς *(ψίκι)*. Ἡ στέψις μετὰ σχετικῶν ἐθιμικῶν πράξεων. Τοπικοὶ χοροί. Ἡ ἄφιξις τῶν νεονύμφων εἰς τὴν νέαν κατοικίαν των· ἐθιμικὰ νόμιμα κατὰ τὴν εἴσοδον καὶ μετ' αὐτήν. Ὁ παστός. δ) Τὴν Δευτέραν: Ἡ ἀποστολὴ δώρων εἰς τοὺς παρανύμφους (*κουμπάρους*). ε) Τὴν Τετάρτην: Τὸ ξεσάκκιασμα τῶν

Εἰκ. 3. Μεταφορὰ κανισκιῶν.

προυκιῶν· τὸ στρώσιμο τῆς νυμφικῆς κλίνης· ἁγιασμὸς καὶ σχετικαὶ ἐθιμικαὶ πράξεις.

Ἐπὶ τῶν γαμηλίων ἐνταῦθα ἐθίμων παρατηροῦμεν τὰ ἑπόμενα ἰδιάζοντα εἰς αὐτὰ χαρακτηριστικά[1]:

---

[1] Περὶ τοῦ γάμου εἰς Κρήτην βλ.:

α) *Φ. Κουκουλέ*, Συμβολὴ εἰς τὴν κρητικὴν λαογραφίαν ἐπὶ Βενετοκρατίας. Ἐπετ. Ἑταιρ. Κρητ. Σπουδῶν, τόμ. Γ' (1940), σ. 12-17. (Διὰ τὴν περίοδον τῆς Βενετοκρατίας τῆς νήσου).

β) *Π. Βλαστοῦ*, Ὁ γάμος ἐν Κρήτη... Ἐν Ἀθήναις 1893.

γ) *Μ. Λιουδάκη*, Ὁ γάμος στὴν Κρήτη τώρα καὶ παλιά. Ἐπετ. Ἑταιρ. Κρητ. Σπουδῶν, τόμ. Γ' (1940), σ. 327-411.

δ) *Γιάννη Καραταράκη (:Στεργογιάννη)*, Ὁ γάμος στὴν Κρήτη. Ἡράκλειον Κρήτης 1959. (ἔμμετρος περιγραφή).

1. Περὶ συμμετοχῆς τῶν κατοίκων τῆς κωμοπόλεως εἰς τὸν πανηγυρισμὸν τοῦ γάμου, ὅτι εἶναι αὕτη καθολική, ἄνευ ἰδιαιτέρας πρὸς ἕνα ἕκαστον προσκλήσεως, ἐκδηλοῦται δ' αὕτη διὰ τῆς προσφορᾶς *κανισκιῶν* (εἰκ. 3), ἤτοι διαφόρων δώρων[1].

2. Περὶ τῆς μεγαλοπρεπείας τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἡ γαμήλιος πομπή, καλουμένη *ψίκι*[2]. Ταύτης προηγοῦνται οἱ παίζοντες τὰ μουσικὰ ὄργανα (λύρα, λαγοῦτο), ἐκτελοῦντες τὴν κατωτέρω μελῳδίαν[3] πρὸς τὴν ὁποίαν ᾄδεται ὑφ' ὅλων τῶν μετεχόντων τῆς πομπῆς τραγούδι *τσῆ στράτας*[4] (τοῦ δρόμου):

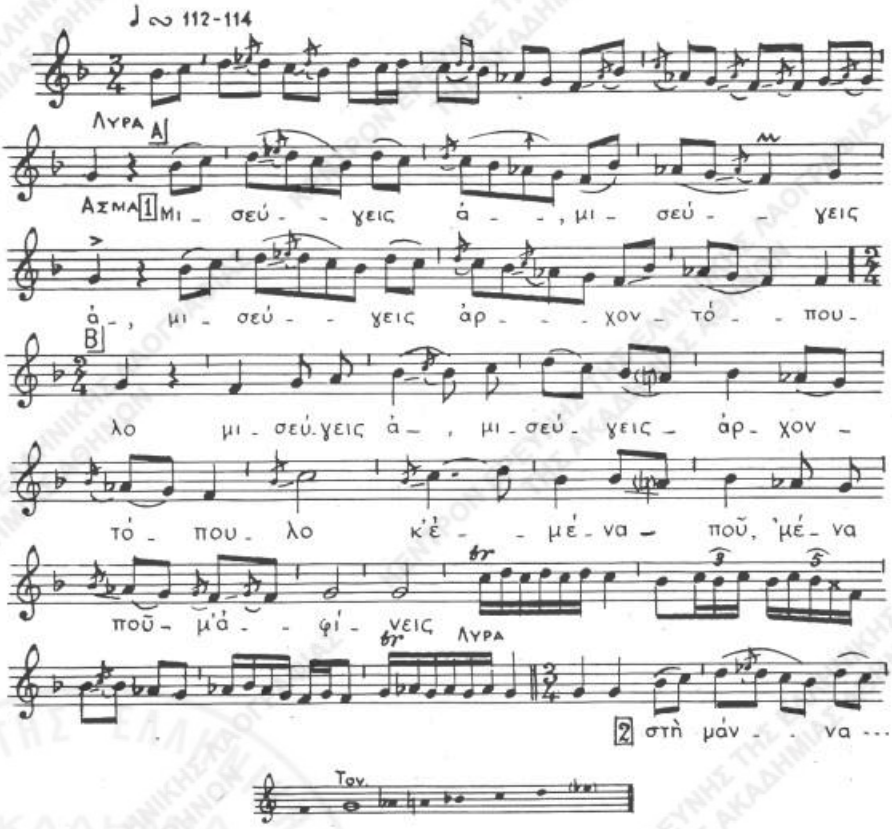

[1] Βλ. καὶ ἐφημ. «Καθημερινὴ» τῆς 4 Δεκ. 1966, σελ. 10.

[2] Πρβλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Ὁ γάμος παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησιν. Λαογρ. Σύμμ. Γ', σ. 268.

[3] Μουσικὴ καταγραφὴ ὑπὸ τοῦ συντ. - μουσ. *Σπ. Περιστέρη*. Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ᾄσματος παρελείφθησαν οἱ πρῶτοι στίχοι του. Βλ. καὶ *Γ. Ἀμαργιαννάκη*, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς δημώδους Κρητικῆς μουσικῆς. Ἡράκλειον Κρήτης 1967, σ. 10.

[4] Βλ. *Ἰδ. Παπαγρηγοράκη*, Τὰ Κρητικὰ ριζίτικα τραγούδια... Χανιὰ 1956-57, σ. 15-16.

Μιὰ κόρη συναπόβγανε τὸν ἄντρα τζη στὰ ξένα.
Βαστᾷ κερὶ καὶ φέγγει του, ποτήρια καὶ κερνᾷ τον,
κι ὅσα ποτήρια τὸν κερνᾷ, τόσα λόγια τοῦ λέει:
—Μισσεύγεις, ἀρχοντόπουλο, κ' ἐμένα ποῦ μ' ἀφήνεις;
—Στὴ μάννα καὶ στὸν κύρη σου καὶ στὰ γλυκὰ σ' ἀδέρφια·
κι ἂν λείπω μῆνα, μὴ λουσθῇς, χρόνο νὰ μὴν ἀλλάξῃς
κι ἀπάνω στὸ τριαντάχρονο στὴ πόρτα νὰ προβάλῃς.

. . . . . .

(Χειρ., σ. 23, 37, ΕΜΣ ἀρ. εἰσ. 14065, ταιν. 1042 Α1)

3. Σημειώνομεν περαιτέρω ἐκ τῶν τελετουργικῶν πράξεων, αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν χώραν κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν νεονύμφων εἰς τὴν νέαν αὐτῶν κατοικίαν, τὴν ἔμπηξιν ὑπὸ δύο ἀνδρῶν *μαυρομάνικων μαχαιριῶν* ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς κυρίας εἰσόδου[1], τὸν σχηματισμὸν διὰ μέλιτος ὑπὸ τῆς νύμφης τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τοῦ ἀνωφλίου, κατωφλίου καὶ τῶν παραστάδων τῆς θύρας[2], τὴν διέλευσιν τῶν νεονύμφων κάτωθεν δοχείου ὕδατος καὶ τεμαχίου φυράματος (προζυμιοῦ), τὰ ὁποῖα γυνή τις, συγγενὴς τοῦ γαμβροῦ, κρατεῖ ὑπεράνω τῆς εἰσόδου, τέλος δὲ τὴν θραῦσιν ροδιοῦ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς νέας κατοικίας[3]. Μετὰ τὴν εἴσοδόν των οἱ νεόνυμφοι κατευθύνονται εἰς τὸν *παστόν*[4], ἀνάκλιντρον μὲ διακεκοσμημένον τὸν ὄπισθεν αὐτοῦ εὑρισκόμενον τοῖχον διὰ βάτου, ἀνθέων καὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κάθηνται ἐπὶ τούτου καὶ δέχεται ἡ νύμφη εἰς τὰς ἀγκάλας της ἄρρεν παιδίον πρὸς ἐπίτευξιν ἀρρενογονίας[5] (εἰκ. 4-5)[6].

4. Χαρακτηριστικὸν ἔτι στοιχεῖον ἀποτελεῖ ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν παρανύμφων, τεσσαράκοντα ἢ πεντήκοντα παλαιότερον. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐθίμου ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἤκμαζεν ἡ ζωοκλοπή, θεωρουμένη δεῖγμα εὐψυχίας καὶ ἀνδρείας[7]. Οἱ

---

[1] Πρβλ. καὶ *Ἄννης Παπαμιχαήλ*, Τὰ μέταλλα εἰς μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας ἐνεργείας. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. ΙΖ' (1964), σ. 79-80.

[2] Βλ. καὶ *Κ. Ἀ. Ρωμαίου*, Τὸ ὑνὶ κατὰ τὸν γάμον. Λαογρ. τόμ. Ζ' (1923), σ. 360-361, 365.

[3] Βλ. *Στ. Κυριακίδου*, Τὰ σύμβολα ἐν τῇ ἑλληνικῇ λαογραφίᾳ. Λαογρ. τόμ. ΙΒ' (1938), σ. 513.

[4] Πρβλ. *Φ. Κουκουλέ*, Β.Β.Π., τόμ. Δ', σ. 89-90 καὶ *Γ. Κ. Σπυριδάκη*, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὴν βάπτισιν καὶ τὸν γάμον ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἁγιολογικῶν πηγῶν. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Ζ' (1962), σ. 145.

[5] Ἡ συνήθης εὐχὴ πρὸς τοὺς νεονύμφους εἶναι: «*πέντε γιοὺς καὶ μιὰν κόρη*» (χειρ., σ. 13).

[6] Αἱ εἰκόνες αὗται ἐκ τοῦ σχετικοῦ κινημ. φίλμ τῶν 16 m/m.

[7] Βλ. *Γ. Ν. Αἰκατερινίδου*, Ὁ Ἅγιος Φανούριος εἰς τὴν λαϊκὴν παράδοσιν τῆς Κρήτης. Κρητ. Πρωτοχρ. ἔτ. 1965, σ. 168 καὶ *Στ. Κελαϊδῆ*, Ὅρκος ζωοκλεπτῶν. Κρητ. Ἑστία, τεῦχ. 64 1956), σ. 11. Πρβλ. *Ἐμμ. Ψαρρᾶ*, Ἡ κλεψά. Κυκλαδικά, Α' (1956), τεῦχ. 2, σ. 120-122.

ποιμένες ἐπεδίωκον οὕτω νὰ δημιουργήσουν δεσμοὺς πνευματικῆς συγγενείας μετὰ τῶν διασημοτέρων ζωοκλεπτῶν τῆς περιοχῆς πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ποιμνίων των.

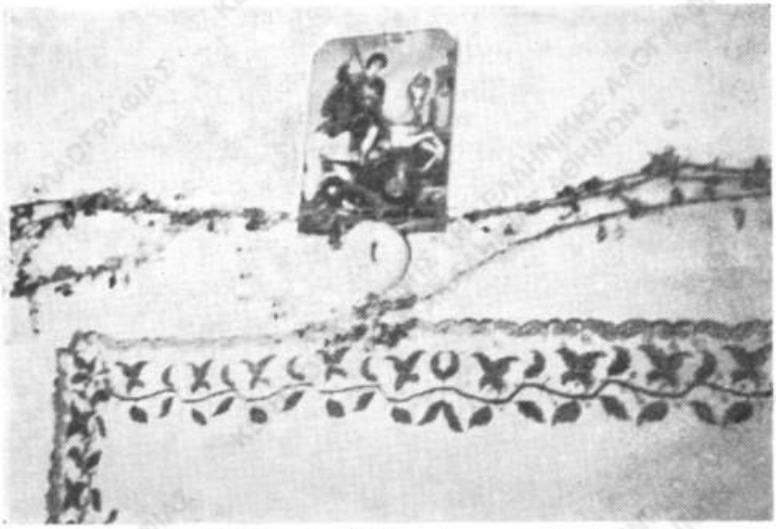

Εἰκ. 4. Ὁ ποιμένας. Ἡ διακόσμησις τοῦ τοίχου.

Εἰκ. 5. Ὁ ποιμένας. Ἡ νύμφη κρατεῖ ἄρρεν παιδίον.

5. Οἱ νεόνυμφοι κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν νόμιμον ἐπιτρέπεται νὰ διανυκτερεύσουν μόνοι ὡς ζεῦγος ἀπὸ τὸ ἑσπέρας τῆς Τετάρτης, μετὰ τὸ *ξεσάκκιασμα* τῶν προυκιῶν, τὴν στρῶσιν τῆς νυμφικῆς κλίνης καὶ τὴν τέλεσιν ἁγιασμοῦ εἰς τὸν νέον οἶκον.

6. Τέλος κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας (Τετάρτης), μετὰ τὴν στρῶσιν τῆς νυμφικῆς κλίνης, προσέρχονται οἱ φίλοι τοῦ γαμβροῦ, οἱ ὁποῖοι κρούοντες μεγάλους ποιμενικοὺς κώδωνας ἀπαιτοῦν παρὰ τοῦ γαμβροῦ δῶρα καὶ *ἕνα γουρούνι* πρὸς ἰδίαν αὐτῶν εὐωχίαν, ἀπειλοῦντες, ἐὰν μὴ ἱκανοποιηθῇ τὸ αἴτημά των, νὰ ἐμποδίσουν τὸ ζεῦγος νὰ κοιμηθῇ.

Β΄. Ἐκ τῶν ἐθίμων τοῦ γάμου ἐκινηματογραφήθη ἰδιαιτέρως εἰς πάσας τὰς μορφάς του τὸ ζύμωμα τῶν ψωμιῶν, τὴν Παρασκευήν, ἕνεκα τῆς ἰδιαιτέρας σημα-

Εἰκ. 6. Ἡ διακόσμησις ψωμιῶν τοῦ γάμου.

Εἰκ. 7. *Γαμοκούλλουρο.*

σίας αὐτοῦ ἀπὸ ἐπόψεως εἰδικῆς διακοσμήσεως τῶν ψωμιῶν, τὰ ὁποῖα καλοῦνται *γαμοκούλλουρα*[1]. Τὰ ἐπὶ μέρους διακοσμητικὰ σχέδια κατασκευάζονται κεχωρισμένως, ἀκολούθως δ' ἐπικολλῶνται ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τοῦ ψωμιοῦ (εἰκ. 6-7). Αἱ νεάνιδες αἱ μετέχουσαι εἰς τὸ ζύμωμα πρέπει νὰ εἶναι *μαννοκυρουδᾶτες* (=ἀμφιθαλεῖς)[2], αἱ δέ, τυχόν, παρευρισκόμεναι ὀρφαναὶ ἁπλῶς θεῶνται, ἀπαγορευομένης τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς των εἰς τὴν παρασκευὴν τῶν ψωμιῶν.

Γ΄. Ἐπὶ ἐγχρώμου ταινίας ἐκινηματογραφήθη ὁ χορὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Σούστα*, ὡς χορεύεται εἰς τὸ πλησίον τῶν Ἀνωγείων χωρίον Ζωνιανά.

---

[1] Βλ. *Ἠλία Βενέζη*, Παλικαριὰ καὶ ὀμορφιὰ τῆς Κρήτης. Ἐφημ. «Ἀκρόπολις» τῆς 4 Σεπτ. 1966.

[2] Βλ. σχετικῶς *Γ. Κ. Σπυριδάκη*, Οἱ ἀμφιθαλεῖς εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ. Ἀρχ. Θρᾳκ. Θησ., τόμ. ΙΓ΄ (1946-47), σελ. 193-208.

Δ΄. Τέλος ἐκινηματογραφήθησαν καὶ σκηναὶ ἐκ τοῦ τρυγητοῦ καὶ τῆς ξηράνσεως τῶν σταφυλῶν διὰ τὴν παρασκευὴν σταφίδος, πρὸς δὲ μεταφορὰ σταφυλῶν εἰς *πατητήρια* (ληνούς), ἡ ἔκθλιψις αὐτῶν διὰ τῶν ποδῶν καὶ ἡ ἀποθήκευσις τοῦ γλεύκους εἰς εἰδικοὺς πίθους.

RÉSUMÉ

Missions folkloriques: a) à Stavropighion (Eurytanie) du 24 au 31 juillet 1966 et b) à Anoghia Mylopotamou (Crète) du 25 août au 2 septembre 1966

par Georges Aicaterinidis

Le principal but des missions folkloriques susmentionnées était de cinématographier les divers aspects de la vie populaire; ainsi l'auteur a recueilli sur films de 16 m/m, le sujets suivants:

A) à Stavropighion:

1) Les danses populaires: a) de Stengos et b) danse «Sta tria» c.à.d qui est dansé en trois pas.
2) Architecture de l'habitation populaire.
3) Aspects de la vie domestique et pastorale.

B) à Anoghia:

1) Mariage selon le cérémonial traditionnel.
2) Le pétrissage du pain de la noce.
3) La danse «Sousta».
4) Vendage et pressurage des raisins.

Outre ces films l'auteur a enregistré sur bandes de magnétophone plusieurs chansons et danses populaires et a noté un matériel folklorique varié.